

De invloed van onderwijs op sociale mobiliteit

de Graaf, P.M.

Published in:
Politieke & sociale vorming

Publication date:
1992

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
de Graaf, P. M. (1992). De invloed van onderwijs op sociale mobiliteit. *Politieke & sociale vorming*, 23(8), 10-12.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

DE INVLOED VAN ONDERWIJS OP SOCIALE MOBILITEIT

Welke rol speelt het onderwijs bij de overdracht van sociale ongelijkheid van de ene generatie op de andere? Hoe kan die overdracht worden verklaard?

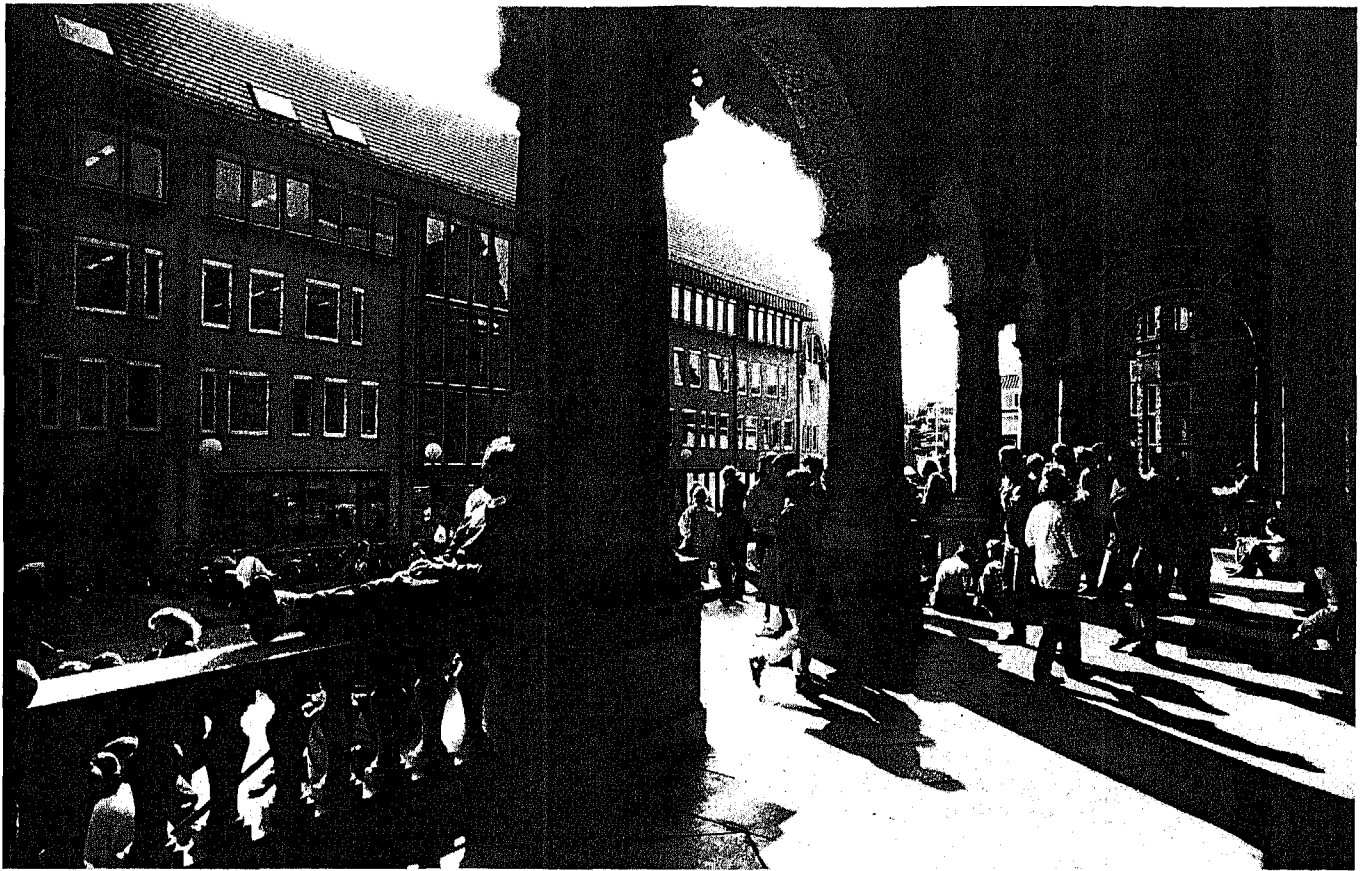
In dit artikel wordt ingegaan op de hulpbronnen die ouders kunnen inzetten om de onderwijsloopbaan van hun kinderen te beïnvloeden.

Het onderwijs speelt een belangrijke rol in onze samenleving. Tal van onderzoeken laten dit zien. Mensen met een hoger onderwijsniveau hebben meer kansen; ze komen terecht in aantrekkelijke beroepen met hogere inkomens en betere arbeidsomstandigheden, ze blijken over het algemeen prettiger woningen te hebben en gezonder te zijn, ze hebben makkelijker toegang tot culturele en politieke participatie, en ook op de huwelijksmarkt hebben ze meer succes. De toegang tot de betere posities in onze samenleving is voor het overgrote deel weggelegd voor mensen die het op school ver hebben geschopt.

Onderwijs sleutel tot mobiliteit

Het onderwijs heeft ook grote betekenis voor de overerving van sociale ongelijkheid van de ene generatie op de andere. De maatschappelijke gelaagdheid van Nederland is dan ook niet te begrijpen wanneer het onderwijs buiten beschouwing wordt gelaten. Dit geldt overigens voor alle geïndustrialiseerde landen met een uitgebreid onderwijsstelsel.

Het is al lang bekend dat er een sterk verband bestaat tussen de leefsituatie van ouders en die van hun kinderen. Zo lijkt de sociaal economische status van ouders en kinderen sterk op elkaar. Deze status uit zich het duidelijkst in de beroepen die mensen hebben. Door de bank genomen slagen kinderen van ouders uit de hogere beroepsgroepen erin ook weer tot die hogere beroepsgroepen te gaan behoren. Het verband

(foto: Klaas Koppe/
Hollandse Hoogte)

tussen het beroepsniveau van ouders en dat van hun kinderen geeft aan in hoeverre er sprake is van sociale mobiliteit in een samenleving; hoe minder die beroepsposities op elkaar lijken, des te meer sociale mobiliteit. Sociologen zijn geïnteresseerd in de mate van sociale mobiliteit in een samenleving, omdat ze meer willen weten over de verdelingsmechanismen in een samenleving. Zo willen ze onderzoeken of het waar is dat aantrekkelijke maatschappelijke posities vroeger rechtstreeks van ouders op kinderen werden overgedragen, en of het waar is dat die aantrekkelijke posities tegenwoordig moeten worden verdiend door prestaties of vaardigheden. Statistisch historisch-vergelijkend onderzoek heeft deze laatste twee onderzoeksvragen positief beantwoord; in tegenstelling tot vroeger is tegenwoordig het onderwijs voor een groot deel verantwoordelijk voor de overerving van sociale status. De kinderen van ouders in hogere beroepsgroepen doen het goed op school en behalen hogere diploma's en die diploma's zorgen ervoor dat de kinderen weer in de hogere beroepen terecht komen. Voorheen werden beroepen veel vaker van vader op zoon doorgegeven. De benodigde beroepsvaardigheden werden op de werkplaats geleerd. Ook hier heeft het onderwijs tegenwoordig blijkbaar een sleutelpositie ingenomen.

Meritocratisering

Daarmee lijkt er een meritocratisering te hebben

plaatsgevonden. Aantrekkelijke beroepen kunnen niet overgeërfd worden, maar moeten verdiend worden. Deze vaststelling kan echter genuanceerd worden. Het is nog maar de vraag in hoeverre de invloed die ouders hebben op het onderwijsniveau van hun kinderen inderdaad 'meritocratisch' is. Het zou kunnen zijn dat dezelfde maatschappelijke groep die vroeger z'n gunstige maatschappelijke positie rechtstreeks van z'n ouders erfde, tegenwoordig in staat is de hoogste diploma's te behalen. In dat geval verandert er in het totaalbeeld niets. Status wordt nog steeds doorgegeven van de ene generatie op de andere en het onderwijs functioneert als doorgeefluik. Hiermee wil overigens in het geheel niet gezegd zijn dat onderwijsprestaties volledig worden gedetermineerd door de ouders, maar wel dat voor zover maatschappelijke posities van ouders op kinderen worden overgeërfd, dit via het door de kinderen bereikte onderwijsniveau loopt.

Welke ouderlijke hulpbronnen kunnen worden aangewend in het onderwijs? Er kunnen drie typen hulpbronnen worden onderscheiden: financiële hulpbronnen, overerfbare talenten en culturele hulpbronnen.

Geld speelt geen rol

Ouders hebben geld nodig om schoolgeld te betalen, om leermateriaal aan te schaffen, maar vooral om te voorzien in het levensonderhoud van studerende kinderen na de leerplichtige

Paul M. de Graaf is verbonden aan de Vakgroep Sociologie van de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg. Hij geeft onderwijs en voert onderzoek uit op het gebied van sociale stratificatie en mobiliteit.

leeftijd. Daarom kunnen verschillen in de financiële situatie tussen gezinnen mogelijk een verklaring bieden voor het voortbestaan van onderwijsachterstanden. Onderzoek heeft echter aangetoond dat hiervan in Nederland in het geheel geen sprake meer is. De instelling van kinderbijslag en studiefinanciering heeft ervoor gezorgd, dat geld geen rol meer speelt. Weliswaar worden er wel eens financiële argumenten aangevoerd om te verklaren waarom wordt afgezien van vervolopleidingen, maar de financiële situatie van ouders houdt geen verband met de behaalde diploma's. Kinderen van ouders met alleen lagere school komen gemiddeld niet ver op school, of die ouders nu veel of weinig verdienen. En kinderen van ouders met een academische opleiding behalen over het algemeen hoge diploma's, of die ouders nu veel of weinig geld hebben.

Talenten?

Vanuit de meritocratiseringshypothese ligt het daarom voor de hand om het voortbestaan van onderwijsachterstanden te bezien vanuit het overerven van intelligentie. Vroeger konden diploma's blijkbaar gekocht worden (zonder geld waren ze onbereikbaar), tegenwoordig worden ze uitgedeeld op basis van verdienste. De discussie over de stelling dat intelligentie erfelijk is, kent nog zoveel onopgeloste problemen dat conclusies nog ver weg zijn. Die problemen komen met name voort uit de gebrekkige en onbetrouwbare meetbaarheid van intelligentie. Het is onmogelijk intelligentie direct te meten en het onderzoek heeft daar ernstig mee te kampen. In schoolloopbaanonderzoek wordt via toetsen als die van het CITO het prestatieniveau van kinderen bepaald en inderdaad blijkt dat de uitslagen van dergelijke toetsen zowel met het ouderlijk milieu als met later behaalde diploma's samenhangen. Maar tegelijkertijd moet worden geconstateerd dat zulke toetsen dezelfde vaardigheden meten als welke beloond worden met diploma's en daardoor ontstaat een cirkelredenering. Uiteraard is het onjuist te beweren dat erfelijke intelligentie geen rol speelt in de relatie tussen ouderlijk milieu en onderwijssucces, maar wel dat het makkelijk is deze relatie te overschatten. De manier waarop met de aangeboren eigenschappen van kinderen wordt omgegaan in verschillende milieus is zeker zo belangrijk.

Bekendheid met de schoolcultuur

De eisen die het onderwijs aan leerlingen stelt, bestaan voornamelijk uit de beheersing van linguïstische en culturele competenties en codes en uit een bekendheid met het cultuurpatroon dat gewoon is op school. Wanneer thuis- en schoolcultuur op elkaar aansluiten, voelen kinderen zich vanzelfsprekend thuis op school en zullen ze beter presteren. Kinderen uit gezinnen waarin de beheersing van de juiste codes een normale zaak is, hebben daarmee culturele hulpbronnen

meegekregen. Hoe sterker ouders ingebed zijn in de dominante cultuur van onze samenleving, hoe sterker zullen hun kinderen het schoolklimaat als eigen, als vertrouwd ervaren. Voor deze dominante cultuur heeft iedereen respect, terwijl slechts sommigen haar beheersen. In concreto kunnen we bij die dominante cultuur denken aan beheersing van het ABN, aan respect voor de officiële cultuur en aan affiniteit en vertrouwdheid met het onderwijsstelsel.

Cultuuroverdracht

Volgens verschillende onderzoekers kunnen culturele hulpbronnen nauwelijks op school worden verworven. Hoogstens worden ze op school vergroot, en dan weer vooral door hen die er al een behoorlijke hoeveelheid van bezitten. Slechts leerlingen die het 'juiste cultuurpatroon' reeds beheersen, doorlopen de hogere typen onderwijs met succes, waardoor het onderwijs de aanvankelijke verschillen in culturele hulpbronnen nog vergroot. De oorzaak hiervoor wordt wel gelegd bij de inhoud van hetgeen op school geleerd wordt en de manier waarop dat wordt onderwezen. Om je thuis te voelen op school is familiariteit met de schoolse cultuur vereist en die is voorbeschikt aan hen, die daarin zijn opgegroeid. Volgens deze benadering werkt het onderwijs zo, dat maatschappelijke ongelijkheid in stand wordt gehouden door cultuuroverdracht.

Het is goed deze gedachtengang wat te nuanceren. Zoals al aangegeven, is het niet zo dat het sociaal milieu de ongelijkheid in onderwijsprestaties volledig determineert. Ook tussen kinderen uit een zelfde sociaal milieu bestaan aanzienlijke verschillen wat betreft richting en niveau van de behaalde diploma's. Het onderwijs heeft twee gezichten. Enerzijds zorgt het ervoor, dat sociale ongelijkheid wordt overgedragen (door het mechanisme van cultuuroverdracht), en anderzijds dat er nieuwe ongelijkheid wordt geïntroduceerd.

De positie die mensen in onze samenleving bereiken, heeft veel te maken met de door hen gevolgde opleiding. Onderwijsachterstanden zijn daarom een bron van maatschappelijke ongelijkheid. Veel van de bestaande onderwijsachterstanden zijn zeer waarschijnlijk terug te voeren op cultureel bepaalde verschillen. Verschillen tussen etnische groepen, de nog steeds bestaande ondervertegenwoordiging van arbeiderskinderen in het vwo en in het hoger onderwijs komen niet voort uit financiële belemmeringen, maar uit culturele hindernissen. De overeenkomst tussen thuis- en schoolcultuur is te gering. Diploma's blijven ongelijk gespreid over sociale milieus en zijn daarbij het kanaal bij uitstek waarlangs sociale ongelijkheid van ouders op kinderen wordt doorgegeven. ■